

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Автором розглянуто актуальні питання, що стосуються проблем Європейського Союзу, розширення ЄС, піднімаються питання сучасного стану і перспектив розвитку.

Ключові слова: Європейський Союз, соціально-економічна трансформація, євроінтеграція, ринкова економіка, реструктуризація експорту.

Основні завдання соціально-економічного реформування країн ЦСЄ визначені так званими копенгагенськими критеріями, виробленими ще в червні 1993 р. на сесії Європейської ради в Копенгагені як умови членства в ЄС країн цього регіону. Ці критерії передбачають:

по-перше, формування ринкової економіки, здатної витримати конкуренцію на загальноєвропейському ринку;

по-друге, стабільність демократичної держави, що гарантує правопорядок, дотримання прав людини і захист інтересів національних меншин;

по-третє, приведення національного законодавства в повну відповідність правовим нормам Євросоюзу (*acquis communautaires*), введених Маастрихтським договором.

За оцінкою Європейської комісії, 10 з 13 запрошених до переговорів держав (виключаючи Болгарію, Румунію і Туреччину) вважаються тими, що виконали ці умови. Країни вже суттєво просунулися по шляху адаптації нового ринкового законодавства, норм і стандартів ЄС, чому сприяла значна фінансова допомога по лінії програми PHARE.

Членство в ЄС навряд чи суттєво вплине і на умови руху так званих невідчутних товарів — технологій, патентів, хімічних формул, ноу-хау, оскільки і сьогодні вони не регулюються митними тарифами. Проте вступ в ЄС, мабуть, може сприяти більш ефективному захисту авторських прав і активізації передачі технологій в ході прямих іноземних інвестицій.

Результатом членства в ЄС стане лібералізація сфери послуг країн ЦСЄ, зокрема транспорту, банківського сектора, бізнес-послуг. Ще більшу дію членство в ЄС може надати на ринок робочої сили країн регіону. Мають місце колосальні відмінності в рівнях заробітної платні країн-членів ЄС і ЦВЕ будуть, за оцінками західних фахівців, стимулювати пошук громадянами Східної Європи роботи на Заході.

Масштабності набуває міграція капіталу, головним чином у формі прямих іноземних інвестицій. Потік капіталів спрямується в регіони з відносно дешевою і кваліфікованою робочою силою. Ця тенденція за загальним визнанням

переважно переливу дешевої робочої сили в самі розвинуті райони Європейського співтовариства. Мобільність капіталу може бути значно підвищений за умови стабілізації обмінних курсів і проведення стабільної монетарної політики, передбаченої членством у Валютному союзі. Однією з суттєвих переваг — приєднання до Валютного союзу, стане зниження реальних процентних ставок в країнах-членах. Разом з тим членство у Валютному союзі означатиме, по суті, втрату автономії в проведенні монетарної політики, зажадає девальвацію національних валют на користь підвищення конкурентоспроможності.

Введення загальної аграрної політики неминує викличе зростання споживчих цін в країнах, оскільки в даний час відмінності в цінах на сільгосппродукцію в ЦСЄ і ЄС досягають 10–50% не на користь країн-членів союзу. Зростання цін на продовольство супроводжуватиметься падінням споживчого попиту. Подолати цю негативну тенденцію вдасться тільки у разі значних інвестицій в модернізацію сільського господарства країн ЦСЄ. Цей процес займе декілька десятиріч і супроводжуватиметься зміною структури виробництва і споживання. При посилюванні вимог до охорони навколишнього середовища і захисту прав споживачів, у деяких випадках необхідно буде удосконалювати технологію виробництва сільськогосподарської продукції, скоротити використання при цьому гормонів і ряду вакцин.

Вступ до ЄС супроводжуватиметься наростанням ряду структурних проблем і регіональних дисбалансів в країнах ЦСЄ. Як показує аналіз, при досягнутій за останні роки певній нівеляції рівнів доходів в окремих країнах-членах ЄС регіональні диспропорції усередині країн зросли. Периферія і якнайменше розвинуті райони, яких в країнах ЦВЕ немало, найбільшою мірою випробуватимуть на собі наслідки посилювання конкуренції в результаті відкриття ринків. Очевидно, наявні в даний час регіональні диспропорції у ряді країн ЦСЄ посиляться.

Зацікавленість Європейського Союзу має місце, оскільки просуваючись на схід, ЄС помітно

нарощує свій ресурсний потенціал — на 34% збільшить територію, на 29% — чисельність населення і перетвориться на один з найбільших в світі ринків із 450 млн. споживачів.

Розширення — перш за все політичний імператив для Західної Європи. Воно покликане розширити в Європі зону економічної, соціальної і політичної стабільності. Але за це доведеться заплатити зростанням неоднорідності ЄС, подальшою диференціацією інтересів його учасників.

Сьогодні наростання диференціації не тільки між країнами першої і другої хвилі приєднання, але і в групі самих просунутих держав. Не дивлячись на досягнуті успіхи в зміцненні демократії, формуванні багатопартійної парламентської системи, стабілізації економіки і створенні інститутів ринку в цих країнах відзначені наростаючі структурні відмінності. Останні пов'язані з історичною спадщиною, різними моделями економічної політики, зокрема в області приватизації і залучення іноземних інвестицій. В результаті навіть в країнах Центральної Європи вимальовуються що розрізняються між собою моделі економічного зростання, виробництва, експорту і спеціалізації.

При досягнутому всіма країнами прогресі в підготовці до вступу в ЄС починають виявлятися істотні відмінності в інституційних, організаційних і професійних здібностях держав абсорбувати і застосовувати на практиці норми і закони Європейського Союзу. У міру наближення до ЄС економічна політика країн все більш гармонізується, тоді як відмінності в здібностях її реалізації стають все більш явними.

Вступ до Союзу країн ЦСЄ автоматично істотно знизить показник сукупного ВВП на душу населення, отже, цілий ряд районів — нинішніх одержувачів допомоги — втратить статус найбільш вразливих, тобто їх показник перевищить 75% середнього по ЄС рівня. Всі вступаючі автоматично поповнюватимуть число країн-одержувачів зважаючи на свою відсталість. Таке посилення гетерогенності простору ЄС — виклик завоюванням Союзу і перш за все виклик його соціально-економічному об'єднанню, оскільки здійснення повноцінного прийому нових членів порушує інтереси як основних країн — одержувачів структурних фондів, так і головних платників до загального бюджету ЄС.

Разом з тим очевидно, що без реальної конвергенції старих і нових держав-членів неможливе створення єдиного економічного простору в ЄС. На це підуть наступні 15–20 років, і Західній Європі доведеться вкласти в рішення цієї задачі сотні мільярдів євро. Союзу належить вибирати, що буде більш ефективним і менш хворобливим: зростання фінансових ресурсів структурних фондів за рахунок збільшення загального бюджету і скорочення в ньому інших витрат або

ж зменшення розмірів допомоги і числа одержувачів, що надається, в ЄС-15.

На сьогодні існують проблеми щодо функціонування ЄС. Приєднання нових членів суттєво ускладнює діяльність Європейського Союзу. Інституційна структура, створена співтовариством більш як 50 років тому, коли в його склад входило всього шість держав, функціонувала з великою напругою вже в системі ЄС-12 і ЄС-15. Прийняття нових 10 членів в умовах неререформованості організації може паралізувати її роботу.

Всі спроби глибокої реформи інститутів потерпіли фіаско. Майбутнє розширення робить таку реформу «категоричним імперативом». Замість фундаментальної реформи інститутів і процедур ухвалення рішень учасники саміту, наприклад, у грудні 2000 р. в Ніцці домовилися лише про новий розподіл кількості голосів в Раді ЄС і кількості депутатів в Європейському парламенті з урахуванням представництва в них 12 нових членів Союзу. Як ухвалюватимуть рішення 25 держав, розділених відповідно до їх розмірів, географічного положення, рівнів розвитку, національних інтересів і т.д. на декілька груп, ніхто передбачити не береться.

Не змінивши нині діючих процедур управління союзом, ЄС, по суті, заганяє себе в інституційну пастку, коли економічний потенціал країн, а отже, і їх роль у формуванні бюджету стають абсолютно не пов'язаними з їх можливостями впливати на рішення, що приймаються в організації.

В результаті розширення ЄС Європа переходить від колишнього «потсдамського» до нового «амстердамського устрою» системи взаємостосунків, що породжує ряд складних проблем міжнародного характеру. Грядуще розширення загальноєвропейського будинку вже сьогодні сколихнуло багато хворобливих тем з післявоєнної історії Центральної Європи. Тим, політично неначебто врегульованих і закритих, але все ще залишаються «незалікованими ранами минулого» в людських серцях і пам'яті. До їх числа, наприклад, відносяться так звані декрети Бенеша, на підставі яких із Чехословаччини в 1945–1947 рр. виселено по звинуваченню в співпраці з нацистами більше 2 млн етнічних німців і приблизно 70 тис. угорців, а їх майно конфісковано і передано громадянам Чехословаччини, що заселили прикордонні області країни. Декрети Бенеша були схвалені «великою трійкою» (Сталін, Трумен, Черчилль) на Потсдамській конференції влітку 1945 р. і стали, таким чином, складовою частиною домовленостей країн-переможниць про післявоєнне врегулювання в Європі.

На етапі переговорів про вступ Чехії і Словаччини до ЄС давня дискусія про «бенешські декрети» отримала друге дихання: знайшлося немало політиків, що побажали на роздуванні національних образ нагрівати руки.

Не можна не бачити, що сплеск національного популізму, що охопив територію від Баварії до Дунаю, небезпечно дестабілізував міждержавні відносини в центрі Європи. Цей скандал примушує втрутитися в дискусію про декрети Бенеша нові сили. Свою позицію про неприпустимість перегляду підсумків другої світової війни висловили країни-учасниці Потсдамської конференції — Велика Британія, Росія і США. Вживаються заходи для заспокоєння конфлікту і Євросоюз: його представники офіційно заявили, що декрети Бенеша є «згаслими», тобто вже недіючим правом і складовою частиною переговорного процесу з Чехією про її вступ до ЄС не є.

Приєднання величезного і край неоднорідного в соціально-економічному відношенні регіону Центральної і Східної Європи може стати небезпечним для Європейського Союзу. Будь-яке уповільнення темпів економічного зростання, значне погіршення конкурентних позицій ЦСЄ в ЄС може викликати розчарування населення цих країн. Тоді регіон, без сумніву, пред'являтиме постійні претензії своїм західним сусідам, звертали на себе увагу шляхом бойкоту на вищому рівні ухвалення важливих рішень, змушуючи сприяти рішенням своїх проблем і, отже, може стати гальмом подальшого політичного і економічного поглиблення інтеграції.

Усвідомлення цього факту знаходить своє відображення у позиції виборців країн-членів ЄС, у яких популярність ідеї розширення Євросоюзу за останні два роки знизилася. За даними «Євробарометра», вступ в ЄС нових членів вітають лише 43% населення співтовариства, а в таких країнах, як Німеччина і Франція, число прихильників розширення загальноєвропейського будинку не досягає і 30%.

Серед країн Східної Європи, що беруть участь в переговорах з ЄС, найбільший євроентузіазм характерний для жителів країн — кандидатів другого ешелону — Болгарії і Румунії: прихильниками вступу цих країн в ЄС є від 70 до 80% населення. В країнах-претендентах на участь в першій хвилі відношення до залучення до єдиної Європи більш стримане. Наприклад, в Угорщині частка прихильників цього кроку знизилася з 80 до 60%, а в Польщі євроінтеграцію підтримує тільки 51% громадян. Головними опонентами курсу на ЄС в цій країні виступають

селянство і більше 1/3 жителів сільської місцевості. В багатьох країнах соціологічні опитування показують спад євроентузіазму серед керівних кадрів, інтелігенції, приватних підприємців. У ряді країн зростання антиінтеграційних настроїв наголошується і серед молоді.

Все це говорить про те, що ні в одній з держав Східної Європи не вдалося досягти повного суспільного консенсусу з питання євроінтеграції. Більш того, у ряді країн, як свідчить моніторинг громадської думки, позиції громадськості і політичного керівництва про доцільність приєднання до ЄС все більше розходяться.

Література

1. Губерський Л. Україна та ЄС: формування нової стратегії взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — Київ : Інститут міжнародних відносин, 1999. — Вип. 13
2. Дзобко А. Україна та ЄС: сучасний стан та перспективи взаємовідносин // Актуальні проблеми міжнародних відносин. — Київ : Інститут міжнародних відносин, 2000. — Вип. 23
3. *Європейський вибір* України. Навчальний посібник. Львів : Військовий інститут, 2000. — 216 с.
4. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз : заснування та етапи становлення. Київ: Видавничий дім, 2001. — 447 с.
5. Литанис Я. Основные проблемы правового регулирования осуществления инвестиций между Украиной и ЭС в контексте соглашения о партнерстве и сотрудничестве: прямое инвестирование // Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2000. — Вип. 18
6. *Нариси з історії дипломатії України* під ред. В.А. Смолія. К., Видавничий дім «Альтернативи», 2001. — 736с.
7. *Расширение ЕС.*: — Режим доступу: <http://expert.ru.2011>.
8. Теремцова Н.В. Актуальні проблеми Європейського Союзу. Розширення Європейського Союзу. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» № 3(16)2010. — К.: Вид-во Нац.авіац.ун-ту «НАУ-друк», 2010. — 118 с.
9. *Україна і світ.* Навчальний посібник. 2-ге видання. Львів: Військовий інститут, 2000. — 170 с.

Н.В. Теремцова

Теоретико-правовые проблемы расширения Европейского Союза: современное состояние и перспективы.

Автором рассмотрены актуальные вопросы, касающиеся проблем Европейского Союза, расширения ЕС, затронуты вопросы современного положения и перспективы развития.

N.V. Teremtsova

Theoretical and legal issues of the European Union outspread: present state and possibilities

An author describes an urgent issue, which are devoted to European Union, its outspread, also raised the issue of present state and possibilities.